

Prof. ERNST REUTER (Ankara): *Komün bilgisi (Şehirciliğe giriş)*. — Tercüme edenler: Dr. Niyazi Çıtakoğlu ve Dr. Bekir Sıtkı Baykal. Ankara 1940, 348 s., 24 resim.

Anadolu çok eski şehir kültürünü temsil eden bir memleketdir. Bir Anadolu şehri için yapılan mücadele ve savaş Homer'in «İlias» isimli eserinin muhtevasını teşkil eder. Ağlebi ihtimal bizzat Homer dahi bir Anadolu şehri olan İzmirin çocuğudur. Astronom Thales, filozof Herakleitos ve müverrih Herodot yine birer Anadolu şehirleri olan sırasile Miletos, Ephesos ve Halikarnassos'ta doğmuşlardır. Dünyanın ilk sikkeleri Anadolu'da kâin Sardes şehrinde darp edilmişlerdir. Hıristiyan kilisesinin müessis ve banisi Apostol Paulus, Anadolu şehirlerinden Tarsos'ta doğmuş olup kendisinin pek meşhur olan mektuplarından bir çokları Anadolu şehirlerinde yaşayan cemaatlere hitap etmektedir. Elenler, Romalılar, Selçukiler ve Türkler Anadolu şehirlerinin son derece şayanı hayret ve takdir olan mabet ve hisarlarını inşa etmişlerdir. Şimdiye kadar hiç tahrip edilmemek bahtiyarlığına nail olmuş bulunan Bursa, dünyanın en güzel şehirlerinden biridir. Yunan ve Roma harabelerinin yanında, Ankara, İzmit, Kayseri ve Bergamada bugün yeni bir şehir hayatı doğmakta ve inkişaf etmektedir. Ankara Mülkiye Mektebi profesörlerinden *Ernst Reuter*'in komün bilgisine dair yazdığı kitabın gaye ve maksadı, Anadolu'nun pek eski şehircilik ananelerini yeniden ihya ve bunlara yeni ruh ve fikirler ilâve etmekten ibarettir.

Eski Türk idaresi esas itibarile merkeziyetçi bir *Devlet* idaresi mahiyetinde idi. Şehirler bu idarenin merkezi ve sivil ve askeri makamların makaraları olup, kuvvetle tahkim edilmiş ve alelekser takdir ve hayrete şayan camilerle tezyin edilmişlerdi. Buna mukabil Anadolu şehirleri İngiliz, Alman ve İtalyan şehirlerinin son bin sene zarfında elde ettikleri geniş bir otonomiye malik değildiler. 19 uncu asır zarfında Türkiyeye sirayet eden Fransız tesirleri kendilerini yalnız devletçi merkeziyetçilik manâsında hissettirerek, komünal otonomi (Self-government) sahasında müessir olmamışlardır. Yeni Türkiyenin komün bilgisine dair vasi ve etraflı neşriyata malik olmaması, ancak bu suretle izah edilebilir. Profesör *Reuter*'in kitabı bu hususta bazı esaslar vazetmektedir. Kitap modern komün

siyasetine ait vazifeleri, fevkalâde bir şekilde ihtiva ve icmal etmektedir.

Profesör *Reuter* şehir idaresi sahasında tecrübeli bir zattır. Kendisi uzun seneler büyük bir Alman şehri olan Magdeburg'da belediye reisliği etmiştir. Profesör, seyahatları ve ziyaretleri esnasında İngiliz ve Amerikan şehirciliğini tetkike fırsat bulmuş ve komün bilgisi sahasında beynelmilel neşriyatı da yakından takip etmiştir. Müellifin bu husustaki ihtatalı malûmat ve ihtisası kitabın her sahifasmda makes bulmaktadır. Şehircilik tarihi ve komün hukuku ve maliyesi nazariyecilerinin vazettikleri sistematik meseleler, idare adamlarının ifasile mükellef oldukları pratik vazifelere nazaran kitapta arka plânda kalmaktadırlar: Bu kitap şehircilik sahasında ilmî tecrübe görmüş bir kimse tarafından, yeni Türkiyenin şehircilik işlerinde çalışacak unsurları için telif edilmiştir.

Komün idare hukuku bahsini ihtiva eden büyük fasıl fevkalâde mükemmeldir. Bu fasılda Almanya, İngiltere ve Şimalî Amerika Birleşik Cümhuriyetlerinin ve nihayet Fransanın yekdiğerinden tamamen ayrı ve farklı olan idare sistemleri gayet açık ve cazip bir şekilde izah olunarak, Avrupaî sistemlere nazaran tarihî ananelerin çok daha az tesiri altında bulunan bugünkü Türk komün hukuku incelenmektedir. Şayet bu sahada iyi yetiştirilmiş ve dirayetli komün politikacıları, halletmekle mükellef oldukları vazifeleri doğru bir şekilde kavrarlar ve bunları enerji ile ele alırlarsa, hiç şüphesiz mütekâmil her idare hukuku altında şehircilik sahasında çalışmak ve muvaffakiyetler temin etmek mümkündür. Türkiyede komünler hukukunun ilerideki tekâmülü ve geçireceği istihale ve tahavvüller hususunda Profesör *Reuter*'in kitabı müfrit merkezîyeti dolayısıyla Fransadan ziyade 1933 senesinden önceki Almanyanın ve aynı zamanda İsviçre ve Hollandanın nümune ve örnek ittihaz edilmesi fikrindedir.

İkinci büyük fasıl *Komün maliyesi meselesini* bahis mevzuu etmektedir. Bu hususta hukukî esasların yekdiğerile mukayesesi, hakikî varidat ve masrafların birbirleriyle mukayesesine nazaran çok daha kolaydır. Bununla beraber Alman şehirlerinin Türk şehirlerine nazaran insan başına vasatî olarak on misli varidat ve masrafları oldukları hakkında *Reuter*'in vardığı netice, emin ve sıhhatli bir mukayesenin neticesi olarak nazara alınabilir. Komünlere varidat teminine matuf muhtelif imkânlar kısa fakat vazih bir şekilde anlatılmaktadır. Eskiden kalma kendilerine ait gayri menkullerin ve

belediyelere varidat temin eden modern işletmelerin mevcut olmayışları ekseri Türk şehirleri için büyük müşkülât doğurmaktadır. Ayrıca Türk şehirlerinin kendilerine ait vergilerden temin ettikleri varidat ta oldukça cüz'îdir. Bugün Türk şehirleri Devlet vergilerinin temin ettiği varidatın bir kısmına hissedardırlar. Bunun haricinde belediyelere ait bazı harç ve resimler olup, bilhassa mezbaha resmi vergiye benzer bir şekilde tanzim edilmiştir. Belediyelere varidat temin eden hususî işletmelerin tesis ve tekemmülü (bilhassa elektrik ve nakliye müesseseleri gibi) ve hususî belediye vergileri istikbalde iştigal olunacak vazifeler cümlesindedir. Şehirlerde sermaye teşekkülü meselesi, bugün henüz Türkiyede mevcut olmayan komün tasarruf kasalarının tesisi suretile halledilebilir. Komün kredisi için Profesör *Reuter*'in bihakkin mükemmel ve iktisaden sağlam ve sıhhatli bir teşebbüs olarak tavsif ettiği ve 1933 senesinde tesis olunan Belediyeler Bankası bahis mevzuu olabilir. Belediyeler Bankası Türk şehirlerine mahsus bir nevi kollektif mecburî tasarruf kasası mahiyetindedir ve bankanın sermayesi de süratle artmaktadır. Komünler malî istatistikleri Türkiyede daha ziyade tekemmül ettirilmeğe muhtaçtır ve ancak bundan sonradır ki bu sahadaki faaliyet ve muvaffakiyetlerin hakiki bir şekilde kontrol ve mürakabesi ve müsmir malî mukayeselerin icrası mümkün olabilir.

Profesör *Reuter*'in kitabının üçüncü ve büyük bir faslı komünlere ait *inşaat meseleleriyle* meşgul olmaktadır. Bu fasılda şehir plânı ve şehir sokak ve meydanlarının alacakları şekiller ve inşa sistemleri gibi meseleler profesörün alâkasının bilhassa temerküz ettiği noktaları teşkil etmektedirler. Bu meseleler Türkiyenin hemen bütün büyük şehirlerinde dahi şehircilik mütehassısları *Yansen* ve *Prost*'un yardımları ile son zamanlarda enerjik bir şekilde ele alınmışlardır. Yukarıda bahis mevzuu olan meselelerin haricinde müellif, tabiatile, inşaat malzemeleri, şehirlerin gayri menkuller tedarik veya mübayaa etmeleri için lâzım olan kanunî esasları, şehir park ve ormanlarının vücude getirilmesi, çocuklara mahsus oyun mahalleri, mezarlıklar, nihayet şehirlerin mesken inşaatına iştirakleri gibi mevzularla da meşgul olmaktadır. Kitabın ikinci tabında bu mevzuların daha etraflı ve vasi bir şekilde yer bulmaları arzuya değer. Çünkü bütün bu meseleler Türkiye gibi bir memlekette esaslı ve derin bir tetkike muhtaçtırlar. İstanbulda kiraya verilmek maksadile inşa edilen beş ilâ yedi katlı apartımanlar arzu hilâfına etrafı kaplamakta, çocuklara mahsus oyun mahalleri henüz her tarafta bir sistem altında inşa edilmemekte, büyük şehirlerin

civarım teşcir meselesi henüz umumen müstacel bir vazife olarak idrak edilmemekte ve nihayet ormanlar Türk şehirlileri için birer büyük istirahat ve dinlenme mahalleri halini almamaktadır. Türkiyenin küçük şehirleri, ihtiva ettikleri müteaddit küçük bahçeli evlerinden dolayı ekseriyetle birer «yeşil şehir» manzarası vermektedirler. Eski ananelerin tesirile tek aileye mahsus meskenler bugün dahi «orta halli vatandaş»ların idealidir. İstanbul şehrinin bir kısmı olan Beyoğlunun arzettiği «taşlardan mürekkep çöl» halinin taklit suretile diğer şehir kısımlarına sirayet etmesi tehlikesini küçük görmemek lâzımdır. Profesör *Reuter*'in kitabının ikinci tabında İstanbul şehrinin ıslahına ve Ankara ve İzmir şehirlerinin kuruluş ve inkişafına ait hususî bahisler ihtiva etmesi temenniye değer. Şehir imarına dair meseleler hakkında *Reuter*'in kitabı müteaddit kıymetli resimler ihtiva etmektedir.

Reuter kitabının muhteva itibarile en zengin faslını, *komünlere ait ticarî teşebbüslere* tahsis etmiştir. Müellif bu sahada kendi tecrübelerinin bütün zenginliğini tecrübi bir idare adamı olarak önümüze koymaktadır. Şehirlerde gaz, su ve elektrik ihtiyaçlarının temini şekilleri ve nakliye müesseseleri büyük bir ihtisas ve bilgi ile mütalâa edilmektedir. Tarifelerin sıhhatli bir şekilde tanzimi ve işletmelerin rasyonellik esaslarına göre idaresi ve rasyonelliğin kontrolü gibi meseleler büyük bir yer tutmaktadırlar. Kanalizasyon, süprüntü ve çöplerin evlerden toplanılması, sokakların temizliği - ve bilhassa ahşap evlerden mürekkep Türk şehirleri için çok mühim bir mahiyet arzeden - itfaiye gibi işler ve meseleler kitapta pek mükemmel izah ve tetkik edilen mevzular cümlesindedirler. Memleketimizin şehircilik işleri sahasında bilfiil çalışacak bütün unsurları, bu fasılları büyük bir dikkatle okuyacaklar ve bu suretle şehirlere faydalı olacaklardır. Türkiyede son zamanlarda modern şekiller iktisap eden mezbahalar, hayvan pazarları, pazar yerleri ve hal gibi müesseseler gerek teknik ve gerek malî cepheden aynı suretle esaslı bir tetkike tâbi tutulmuşlardır. Şehirlerde umumî hıfzıssıhha bakımından çok mühim müesseseler olan süthaneler ve yüzme havuzları bilgi ve ihtisasla bahis mevzuu olmaktadır. Eserin «müteşebbis olarak belediye» mevzuuna ait umumî faslı, iktisat ve içtimâî siyaset bakımlarından zengin malûmatı ihtiva etmektedir. Türkiyede çok eski âdet ve ananelere istinat eden ve belediyeler tarafından yapılan fiat kontrolü meselesi dahi dikkatle incelenmektedir. Faslın heyeti umumiyesi bir çok güzel ve faydalı fikirler ve amelî tecrübeleri hâvidir.

Eserde komünal yardım (hıfzıssıhha ve fakirlere yardım meseleleri) işlerine ait izahat ve malûmat daha kısadır. Bu bahiste harap olmuş şehir aksamının ıslah ve imarı, işsizlere yardım işleri, iş ve işçi bulma teşkilâtı, komünlere ait ikraz sandıkları, yoksuzluk ve zarurete düşenleri himaye, gençliğin himayesi, hastahaneler, sarî hastalıklarla mücadele, süt çocuklarının himayesi ve bakımı, ihtiyarların barınmasına mahsus yurtlar (ihtiyar yuvaları) gibi meseleler yer almaktadırlar. Bu meseleler hakkında dahi müellifin bilgi ve ihtisası son derece vâsi olmakla beraber, eserin ikinci tabında bilhassa iş ve işçi bulma teşkilâtı, fakirlere ve düşkünlere yardım işleri, tehlike ve muhataralara maruz çocuk ve gençlerin himayesi gibi meselelerin yegân yegân ve esaslı ve mufassal olarak tetkik edilmesi arzu edilir. Çünkü Türkiyede bu sahada daha çok büyük vazifelerin halli lâzım gelmekte olup, şimdye kadar bu hususta memlekette vasi amelî tecrübe ve teşebbüsler de yapılmış değildir. Bu büyük iş sahalarında hususî ve komünal içtimaî yardım teşekküllerinin birlikte çalışmaları dahi, bu kabil Avrupâî teşekküllerin faaliyetleri nazarı dikkate alınmak suretile, daha geniş bir tarzda bahis mevzuu edilebilirdi. Bununla beraber Profesör *Reuter*'in bu fasılda verdiği izahat ve malûmat memleketimizin komün politikacıları için çok büyük kıymeti haizdir.

Küçük olmakla beraber şayanı dikkat bir fasıl da *Komünal kültür siyasetine* tahsis edilmiştir. Bu sahada Avrupada şehirlerin vazifeleri cümlesinden olan bazı işler, meselâ maarif işleri Türkiyede devletin ve yetişmiş kimselerin talim, terbiye ve tekemmül ettirilmeleri gibi işler de Türk Halk Fırkasının elindedir. Buna rağmen bu hususta da Türkiyede büyük bir iş sahası açık bulunmaktadır. *Reuter*, oh sekiz yaşma kadar olan gençler için meslek mekteplerini, halk kütüphanelerini, terbiyevî filimleri gösteren sinemaları, şehir tiyatrolarını ve şehre ait müzik müesseselerini zikretmektedir. Bunların haricinde gençler için terbiyevî müesseseler olmak bakımından ve Profesör *Reuter*'in inşaat meselelerine dair fasılda temas ettiği, şehirler dahilindeki tarihî yapıların bakımı, mahallî müzeler gibi işler de sayılabilir. Kendi komünlerini şahsî inisyative müsteniden bizzat idare etmek hususunda şehirliiler arasında tam bir alâkanın uyanmasından sonradır ki münferit şehirler kültür sahasında birbirleriyle faydalı bir rekabete girişebilirler.

Nihayet komün bilgisi sahasında beynelmilel neşriyata dair eserin ihtiva ettiği fevkalâde bir icmalin de burada zikri lâzımdır. Şe-

hirciliğe ait meseleler üzerinde derin tetkikler ve tettebbüler yapmak istiyen herkes kitabın bu kısmında en büyük rehberini bulabilir.

Hülâsa, bu kitaptan dolayı müelhfi tebrik edebiliriz. Bir branş üzerinde ilk defa telif edilmiş olan bir eserin böyle bir emniyet ve bahis mevzuu olan bütün problemler hakkında bu kadar büyük bir bilgi ve ihtisas dairesinde yazılmış olması çok nadirdir. *Reuter*'in kitabı ile Türkiyede şehircilik sahasında çalışan ve çalışacak olan bütün unsurlar ve Türk talebesi hakikî bir «başlangıç» a kavuşmuşlardır. Bu eserin Türkiyenin şehircilik hayatı için çok zengin ve büyük faydalar temin edeceği ümit edilebilir.

Prof. Dr. Gerhard Kessler

SAMED AĞAOĞLU: Küçük san'at meseleleri, Türkiyede ve başka yerlerde. Tevzi yeri: Üniversite Kitabevi, İstanbul 1939, s. 172.

Eser iki kısımdan mürekkeptir; her kısım dört fasla ayrılmıştır. Müellif birinci kısmın birinci faslında küçük sanatı ve sanatkârı tarif ile bunlara dair mefhumları tebarüz ettirmeğe çalışmaktadır.

Birinci kısmın ikinci faslı küçük sanat tarihine hasredilmiş ve bu meyanda küçük sanayi muhtelif devrelere göre mütalâa olunarak Kurunu kadîme, Feodal devir, Korporasyon devri, Monarşik devir, Fransız İhtilâlini takip eden devir tetkik edilmekte ve içtimâî sınıf olmak üzere küçük sanatkârlar, küçük sanatkârların bir sınıf haline gelmesi, küçük sanatkârların müşterek iktisadî menfaatleri, müşterek ahlâkî telâkkiler ve küçük sanatkârları birleştiren müşterek iktisadî ve içtimâî nazariye gibi meseleler tahlil olunmakta ve incelenmektedir.

Birinci kısmın üçüncü faslı, muhtelif memleketlerde küçük sanat teşkilâtından bahsetmektedir. Bu bahiste korporasyon sistemine müstenit teşekküller, İtalyada sendika teşkilâtı, federasyon ve konfederasyonlar, korporasyonlar, Alman teşkilâtı (mecburî korporasyon, şef prensipi, meslekî kabiliyet rejimi), Polonya ve Macaristan teşkilâtları, sendika sistemini tatbik eden memleketlerden Fransa, Alsas teşkilâtı, beynelmilel küçük sanat teşkilâtı ve küçük sanat-